

L'ESCOLA, LA CLASSE, COM A MARC DE COMUNICACIÓ CENTRADA EN LA PERSONA

Introducció

Un cop vaig acabar d'escriure aquest document que ara presento me'n vaig adonar de que, d'alguna manera, venia a ser la continuació d'un itinerari personal que fa molts anys vaig encetar però que s'ha anat consolidant d'una forma més clara durant els dos darrers anys, especialment els últims deu mesos.

Aquest itinerari té que veure amb l'elaboració d'un discurs sobre la meua manera d'entendre l'educació que ha anat passant des d'aspectes de tipus més tècnic, com poden ser les experiències pedagògiques arrelades a la Pedagogia dels Racons, a aspectes de tipus més ideològic i filosòfic, com poden ser tots els referents a la comunicació en la relació de les "persones" que intervenen en l'acte educatiu. El recorregut ha sigut apassionant, i ho seguirà sent a partir d'ara, i en ell he prè contacte amb moltes idees, corrents, treballs i relacions personals que m'han anat enriquint d'una forma increïble, encara que, possiblement, en els seus inicis fos d'una forma més o menys inconscient, a diferència del grau de consciència que sento en aquests moments.

És impossible enumerar aquí totes aquestes influències, des de la Pràctica Psicomotriu d'en Bernard Aucouturier, la meua feina com a mestre de l'Equip de l'Escola Pública "Els Convents", l'itinerari envers la consciència corporal, des del camp de l'eutonia, la meua relació amb la recerca sobre l'atenció a la diversitat, la meua tasca com a formador de mestres en grups de treball, seminaris, cursos i xerrades, la meua companya que constantment escolta les meves elucubracions i m'aporta les seves suggerències. De tots aquests components he après moltíssimes coses, que poc a poc han anat forjant el meu enfoc actual.

No és que vulgui desvincular-me dels aspectes de caire més pedagogista, en absolut, perquè seria una equivocació professional irremediable ja que és una de les bases indissociables de la feina de fer de mestre, al meu entendre una de les feines més completes que existeixen, encara que ni molt menys la única. Continuo treballant per perfeccionar aquesta tècnica que, tal i com es planteja en la Pràctica Psicomotriu, esdevé més una tècnica, una competència en la intervenció en la que s'hi incorporen molts més elements que els purament tècnics. I això és quelcom que l'escola actual no acaba d'entendre.

No, no es tracta d'aquesta desvinculació, al menys pel que pertoca a aquest camp tan apassionant de la tècnica. Més aviat es tracta d'una recerca del sentit profund de la feina de fer de mestre, de la recerca de l'essència de l'educació, que incorpori d'una forma realment global tots els aspectes de l'individu, tant aquells que fan referència als àmbits relacionals i socials, com afectius, motrius i cognitius. Es tracta, en el fons, de retrobar el discurs de l'educació de la persona per la persona, i em sembla que ja no cal afegir-hi res més.

No sé exactament quan vaig començar d'una forma significativa tot aquest procés, encara que en tinc intuïcions importants; no sé com continuarà però, avui per avui, no em preocupa perquè cada vegada veig més clar que aprofundint en l'aquí i l'ara estic

fent camí, i que mentre jo vulgui, tingui la confiança en mí mateix i en les persones que em rodegen, no deixaré de caminar.

Moltes de les coses que acabo de dir, i moltes de les que intentaré explicitar en aquest document, poden quedar una mica inconexes o insuficientment clarificades, però me n'he adonat que els documents que he escrit durant aquests últims deu mesos marquen aquell itinerari del que parlava i per tant van completant les idees que se m'han fet evidents durant el seu recorregut. Em queda la incògnita, el plaer i la curiositat de saber si aquest itinerari del que parlo es veu reflexat en aquests documents, a través del seu contingut i de la complementació de les idees que en ells s'exposen, i en tot cas sereu els possibles lectors i lectores els i les que ho haureu de confirmar, matitzar o revocar. Tots ells són documents oberts, disponibles a l'anàlisi i la discussió, en el fons, al nivell de comunicació màxima que permetin establir entre mons d'idees afins o contrastades.

Per una ecologia de l'aula

La primera vegada que vaig sentir parlar de "l'ecologia de l'aula" va ser llegint el document d'un amic meu, que l'havia elaborat dintre d'una reflexió al voltant del tema de l'anàlisi i tractament de la diversitat escolar. Va ser una idea que em va resultar molt encertada i suggerent perquè intuïa que volia recollir un seguit de coses que succeïen en el marc de l'aula, algunes de les quals no sempre es tenen en compte perquè es prioritzen àmbits més lligats als continguts a treballar que no pas a les interaccions entre les persones i els afectes que s'hi movilitzen, tant arrelats als pensaments, a les idees, com als sentiments. Aquest plantejament "ecològic" dona idea de la complexitat en que es desenvolupa la vida de l'aula, en quant a l'alt índex d'interaccions que s'hi donen en àmbits molt diversos, i a la vegada la possible coherència d'una intervenció ajustada a aquesta complexitat. Tot plegat em va ser prou significatiu com perquè sovint hi anés pensant i descobrís, més endavant, que altres persones estaven utilitzant, en els seus treballs de divulgació educativa, aquest concepte.

No es pot dir, contradint el sentit de la dita popular, que des d'aquell dia hagi plogut gaire, però és ben cert que les diferents tasques en el marc de l'educació en les que he estat, i estic, treballant, tant sigui com a tutor d'una classe, en l'actualitat de cinquè d'EGB, o com a formador de mestres en un ampli camp de la psicopedagogia aplicada a la pràctica, m'han anat abocant a pensar, cada vegada d'una forma més persistent, en la idea de la comunicació i el seu sentit dins del marc de l'escola i l'educació.

Parlar de comunicació a aquestes alçades sembla una mica agosarat perquè pràcticament és impossible afegir quelcom de nou sobre ella ja que hi ha hagut molts professionals, de diferents disciplines, que han parlat sobre el tema, dient, sense cap mena de dubte, coses interessantíssimes i molt pertinents. A més a més, vivint inmersos en l'espiral de la informació-formació per la Reforma es fa difícil pensar què, d'una manera o altra, gairebé tots els i les mestres del nostre país, no n'hagin sentit parlar.

Es diu, en aquest sentit, que cal crear espais de comunicació que permetin el desenvolupament integral de la persona, no tan sols des de la vessant més cognitiva sinó també des dels àmbits socials i afectius. Estic segur d'haver llegit molts documents que feien referència al tema, i recordo amb especial interès el llibre

d'Edwards i Mercer, "El conocimiento compartido" (1987), centrat en la interacció entre mestres i alumnes, explicitant, i analitzant a fons, que la comprensió del coneixement a la classe és un procés de comunicació intrínsecament social. També la meva formació com a psicomotricista, dintre de la Pràctica Psicomotriu d'en Bernard Aucouturier, m'ha permès copçar el sentit profund de la comunicació com a objectiu primordial en la nostra tasca educativa, donat que mentres qualsevol nen o nena, encara que podriem afegir que qualsevol persona, no ha establert unes vies de comunicació envers l'exterior, difícilment tindrà maneres d'expressar-se i pràcticament li serà impossible trobar eines, estratègies, per aprendre significativament.

També se'm fa necessari estendre aquest sentit de la comunicació a la que es dona, o al menys s'hauria de donar, amb un mateix o mateixa, l'aprofundiment de la qual permet estar més disponible a la comunicació amb els altres, a més a més, evidentment, de gaudir d'un major coneixement i benestar personal. Totes les tasques corporals que facilitin aquesta comunicació, aquest nivell de consciència, són d'interès per créixer en aquesta direcció. En el meu cas les influències d'una persona dedicada a les tècniques corporals, en un àmbit clarament eutonista, encara que no exclusivament, Antonia Rufach, m'ha ajudat, i em continua ajudant, de moltes maneres positives.

Bé, tot això està dintre meu donant voltes i voltes, però en aquest moment el que possiblement m'ha fet despertar el neguit per atrevir-me a escriure alguna cosa sobre quelcom del que ja s'ha escrit tant i tan bé, ha sigut la meva experiència actual com a tutor de nens i nenes, a vegades dubto de si parlar ja de nois i noies, de 10 i 11 anys, a l'Escola Pública "Els Convents" de Martorell, en la que porto treballant-hi vuit anys, encara que fins ara sempre amb cursos de parvulari i cicle inicial, amb un parèntesi d'un curs, el darrer, que vaig gaudir d'una llicència d'estudis per desenvolupar un treball d'investigació al voltant del tema de la Pedagogia dels Racons. De l'Escola podria dir que és d'una sola línia, ubicada en un extrem del poble i que recull un tipus de població escolar que en un tant per cent important dels casos presenta una diversitat de tipus socio-cultural i econòmic molt específica, com és el cas del grup classe amb el que treballo, que està compost per disset nens i nenes dels quals, entre molts d'altres elements de diversitat, cinc d'ells són nord-africans i una és gitana.

Quan vaig convocar la primera reunió de les famílies de tots aquests nanos em trobava en un impàs complex perquè jo no havia treballat mai amb aquestes edats, sempre ho havia fet a parvulari i cicle inicial, i no sabia com enfocar el tema dels objectius generals del curs. Pensant-hi durant bones estones em vaig arriscar, perquè amb aquesta decisió em comprometia a una tasca molt concreta, a centrar els meus propòsits generals, durant els dos cursos que haig de tenir-los com a tutor, en tres idees específiques:

. que cadascun dels nens i nenes de la classe adquireixin un coneixement més ampli, matitzat i profund de sí mateixos, de les seves capacitats i limitacions, de les seves maneres de ser i fer, dels seus desitjos, interessos i característiques generals i particulars, dels seus estats emocionals, de les seves pors, i també de les seves conquestes, dels seus avenços

. que dins de la classe es generin el clima i les circumstàncies necessàries que afavoreixen el coneixement compartit, en un sentit global, entrecreuat, entre cadascun dels seus membres, l'acceptació de les diferències com a factor de creixement i descentrament, el respecte per aquestes diferències perquè cal saber-se situar en la relativitat de les "veritats" i la seva més que possible evolució i canvi, a curt i llarg plaç, la recerca de les complementarietats que enriqueixen a uns i altres, la vivència dels processos de canvi individual sostinguts per la història del grup, i que això es vagi fent cada vegada més ampli i possibiliti la seva generalització a altres contextes socials en els que ells i elles conviuen

. que esdevinguin cada vegada més sensibles, i competents, en la idea de que una de les prioritats de la nostra l'escola, des del punt de vista més cognitiu, no és tant que amagatzemin molta quantitat d'informació sinó més aviat que prenguin consciència dels seus propis processos d'aprenentatge de forma que puguin entrar en una dinàmica d'autoregulació de les seves tasques escolars i de la seva maduració conceptual

Podria entrar en el desplegament de les estratègies que estic fent servir per tal de portar a terme aquests tres grans objectius, però aquest grau de concreció no és el que en aquest moment més em motiva, entre d'altres coses perquè és una experiència que estem construint dia a dia, fent petites passes endavant, i a vegades endarrera, i que en un plaç més o menys llarg de temps s'acabarà de perfilar, tot i que si m'agradaria comentar que una de les novetats que he introduït és el treball corporal, fonamentat en el treball de la consciència d'un mateix, del sentit que té la nostra estructura corporal profunda i la imatge i vivències que d'ella en tenim, lligada a tota la nostra història afectiva i emocional.

En un dels articles personals dels que parlo en la introducció faig una aproximació general a aquestes estratègies, però sobre el que voldria fer una referència puntual és sobre les conclusions a les que en ell arribo, que estan molt vinculades al que m'agradaria tractar a continuació, pel que fa al procés de descentrament necessari perquè qualsevol persona pugui aprendre i evolucionar, molt lligat a la dialèctica permanent entre el dins i el fora, entre la vivència interior i la relació amb l'exterior, és a dir, en un àmbit de coneixement personal que paulatinament es va traslladant a un àmbit de coneixement col·lectiu, social, dintre d'una concepció molt global.

On si volia anar a parar és als aspectes més generals que hi ha al darrera de tot això, a les evidències que m'estan arribant d'una forma cada vegada més forta en la meua relació amb els nens i nenes de la classe en la que estic treballant. Me n'adono que el fet d'establir un entorn de comunicació dins de la classe no és tan sols un mecanisme per tal de poder desenvolupar un espai d'interaccions que afavoreixin l'aprenentatge, és quelcom més important, és una necessitat inexorable, perquè en el fons l'interpreto com el sentit més profund de la nostra feina.

Però hi ha, encara, un pas més enllà dins d'aquest procés de conceptualització. Tot i que resulta evident que perquè es produeixi comunicació significativa tenen que participar-hi activament les dues o diferents parts que intervenen en l'acció comunicativa, a l'escola ha resultat sovint que com que estem utilitzant aquest fet com una estratègia, els educadors i educadores ens posem per sobre del propi acte de comunicació, perquè el planifiquem, el manipulem, podem dir, sense cap mena de

dubte, que l'utilitzem, i el que jo em pregunto és si realment això és, tot i la nostra bona intenció, un marc de comunicació realment significativa.

Abans de continuar amb el desplegament d'aquest discurs m'agradaria introduir un matis per tal de que les meves paraules es puguin interpretar en el contexte adequat. Al parlar de l'establiment d'aquest tipus de comunicació tan propera a la persona o, si més no, amb un posicionament clar respecte a no prioritzar només la comunicació o transmissió cognitiva, sovint ens invaïex un dubte en el sentit de si no serà possible que a l'actuar d'aquesta manera estiguem afavorint excessivament vincles de dependència dels nens i nenes en vers els adults amb els que interactuen perquè, ja que es fa un seguiment tan proper de la seva realitat, podria ser que es sentissin excessivament vinculats, en una relació massa simbiòtica, i per tant molt allunyada del que en realitat es preten en l'escola en funció, justament, del desenvolupament del procés de descentrament que ha de comportat l'autonomia i la creativitat suficients com per garantir un creixement personal el més equilibrat possible.

Avui per avui penso que això no té per què ser així, per dues raons que són les que per ara em resulten més evidents. Una, perquè al parlar d'aquest tipus de comunicació més significativa hi veig més propera la idea de "sosteniment" que la de dependència, entenent aquest sosteniment com una actitud global que a partir de l'escolta de les necessitats, interessos, desitjos, capacitats i limitacions dels nens i nenes, ens permet intervenir d'una forma ajustada en el seu itinerari de maduració, contemplant d'una forma realment equilibrada tant les vesants cognitives, com motrius, relacionals i afectives. Que aquest sosteniment esdevingui dependència dependrà més, i valgui la redundància, de com desenvolupem qualitativament aquesta actitud que no pas de la quantitat en l'èmfasi que hi posem a l'hora de desplegar-la.

Una altra raó, que d'alguna forma consolida l'anterior, se m'ha posat en evidència en la pràctica d'aquest curs, les característiques del qual ja he comentat anteriorment. Aquesta actitud global d'escolta, si s'ajusta realment a un marc de comunicació, porta associat un altre element indispensable, la llibertat d'expressar-se, és més, el marc de llibertat suficientment evidenciat en el que cadascú pugui expressar-se de la forma més autèntica i personal possible, sense deixar de banda els àmbits de contenció necessaris en qualsevol context relacional i autènticament lliure. En aquest marc he pogut comprovar que, ja amb nens i nenes de deu i onze anys, es fa difícil entrar en cercles de dependència perquè són moltes les coses que es remouen en una comunicació oberta i fluida, i són molts els conflictes, entesos positivament, que cal elaborar i que sovint adquireixen més un caire d'oposició, en un sentit de reafirmació personal, que no pas de vassallatge incondicional.

No voldria que es llegís del que estic dient que per aquest fet, per aquesta manera d'entendre o orientar la comunicació, poguem perdre una de les nostres funcions primordials, és a dir, la de provocar processos d'aprenentatge significatius en els nostres alumnes, en absolut, però també em resulta cada cop més evident que, mantenint aquesta especificitat, estic deixant de veure als nens i nenes amb els que treballo com a simples alumnes i cada cop em resulta més indispensable, i atractiu, viure'ls com a persones, persones completes i globals, diverses, amb les que tinc el privilegi de compartir una fase molt important de la seva vida, a la que intentaré aportar el màxim d'elements d'enriquiment i creixement possible per tal de que esdevingui una vida també més completa, armònica, i el més plaentera possible.

Però de les que jo també en recolliré experiències, vivències, nous coneixements. I de no ser així, per les raons que sigui, és què, d'alguna manera, el nivell de comunicació no ha arribat a ser suficientment autèntic.

És cert que no tots els grups classe tenen les mateixes característiques, i també és cert que els grups amb els que jo estic habituat a treballar en tenen unes de molt especials ja que el seu grau de diversitat i dificultats socio-econòmiques així els configuren, i es podria pensar, o algú podria dir, que potser aquests tipus de grup sí necessiten d'un tractament més específic però que això no és generalitzable a tots els grups. A mí em sembla que la diversitat es per tot arreu, i que el fet de que hi hagi grups classe que se n'ensurtin més bé, en referència als aspectes intel·lectuals, no vol dir què, com a persones en procés de creixement global, no tinguin una sèrie de mancances i necessitats que requereixin d'aquest tractament més personalitzat.

La cosa està ben clara, com que aquests nens i nenes no generen el mateix tipus de conflictes, de molt diversa índole, que tenen els altres, justament perquè en els aspectes cognitius, que són els que potencia l'escola actual, se n'ensurten bé, sembla com si ja no hi hagués cap altra tipus de tasca a desenvolupar. Aquest és un plantejament parcial, segregador i, encara que estigui en consonància amb la tradició de l'escola actual, està en contradicció amb els valors d'una veritable educació.

Cada vegada n'estic més convençut de que si fossim capaços d'entrar en aquesta dimensió d'una relació de comunicació més personalitzada, i amb això no estic fent cap apologia de la individualització, no van per aquí les coses, podríem desprendre'ns de la pressió que significa una tecnificació cada cop més complexa de la nostra feina. Podríem reduir la recerca permanent, sobretot respecte l'ansietat que genera aquest contexte de recerca, tant des de la perspectiva de noves estratègies com dels recursos materials, perquè les coses flueixen d'una forma més natural. Per exemple, no serien tan necessàries les ACI (adequacions curriculars individualitzades), ni els especialistes, ni les constants aproximacions didàctiques.

És evident que farà falta una nova perspectiva en la formació, una formació que no podrà consistir exclusivament en aspectes de tipus psicològic, pedagògic, didàctic, i conceptual, sinó que haurà d'incorporar elements per a la formació personal, a través de les dinàmiques de grup i el treball de consciència corporal, així com elements de formació psicopedagògica molt més potents, arrelats a les corrents cognitivistes, de les que extreuen tots els referents necessaris per el coneixement de les gènesis dels processos d'aprenentatge, així com les estratègies adequades per treballar l'àmbit de la metacognició. Parlem, doncs, d'un nou perfil, tant pel que fa a l'educació com pel que fa als i les educadores, però si volem que això funcioni, que tinguem expectatives de que surti bé, cal desangoixar-se i donar-se temps. Recuperaré tot això, que pot semblar excessivament complexa, una mica més endavant.

A tall d'experiència personal

Després de plantejar aquest marc general em sembla que pot ser interessant, il·lustratiu, parlar d'una vivència en la meua pròpia pell, igual que d'aquesta o d'altres maneres els hi pot haver passat a moltes altres persones. Potser ens ajudarà a comprendre millor aquesta dimensió de la prioritització de la persona davant de l'alumne.

Quan vaig fer COU, ara ja fa més de vint anys, afortunadament en un institut experimental com era, almenys aleshores, el "Joanot Martorell" d'Esplugues, vaig poguer participar de les classes d'uns professors i professores dels que me n'enrecordaré tota la vida. Principalment d'un d'ells, en Josep Maria, un jesuïta que desafortunadament no he tornat a veure mai més. Recordo que en diferents ocasions, sobretot en situació de dinàmica de grup (el que més endavant s'anomenarien i es generalitzarien com assemblees de classe, encara que aquestes dinàmiques sempre van tenir un contingut força més profund), en Josep Maria havia comentat, davant de la resta del grup classe, que jo era una persona amb un potencial personal molt gran i que, malgrat la meua manera d'expressar-me i relacionar-me, especialment introvertida, tenia unes grans capacitats que havien de servir per enriquir a la resta del grup, i que calia que fossin reconegudes i acceptades per tothom per tal de que poguessin aparèixer amb tota la seva magnitud. I no ho deia amb un sentit d'encoratjament benevolent, sempre posava exemples concrets d'allò que pensava, la qual cosa donava autenticitat a les seves paraules i les convertia en sentiments que permetien la comunicació.

No és que la meua relació amb aquest professor fos l'únic desencadenant d'una evolució personal que no s'ha aturat mai, amb alts i baixos, crisis i dubtes, però va ser un reforçament extraordinàriament important de la meua autoestima i, en el fons, va provocar, promoure, un aprofundiment, inconscient al principi, en mí mateix que m'ha permès sentir-me com ara em sento, amb il·lusions, projectes, fins i tot amb l'emborraxament que he viscut el nou treball d'enguany a l'escola, però sense la pressa, sense la intranquil·litat que sovint acompanya l'ansietat per arribar als nostres objectius. Sens dubte, abans i després d'ell, he sentit i he viscut les influències de diverses persones, entre elles les de molts nens i nenes, llibres, i molts altres esdeveniments de la meua vida que m'han aportat aquesta energia per caminar, superant les dificultats i trobant la direcció per desenvolupar les meues intencions més profundes. Però aquest professor representa per a mí, ara, en uns moments d'especial relevància en la meua reflexió sobre l'educació, un símbol, al que associó el sentit que per a mí ha de tenir l'escola: el reconeixement, i a la vegada, el desvetllament i la potenciació, de l'energia positiva de les persones per tal de poguer afrontar la cruesa de moltes situacions de la vida afectiva que, sense que siguin culpa de ningú, han forjat la nostra història personal.

No hi ha idea més potent respecte la comprensió i acceptació de la diversitat escolar que la de tenir en compte aquesta realitat de la dinàmica de la construcció de la psique de l'esser humà tenint present que caldrà vehicular aquesta realitat a partir dels contextes de comunicació més significatius que poguem imaginar. He vist moltes vegades, en altres ocasions però especialment enguany, com una paraula, un toc a l'esquena, una referència, una mirada, un gest, un comentari, carregats amb la confiança, la seguretat i el respecte que han de marcar qualsevol relació entre persones, han obert nous camins personals als nens i nenes amb els que em relaciono, noves expectatives respecte d'un mateix i respecte dels altres, que han afavorit el desenvolupament dels seus processos d'aprenentatge, però sobretot han obert vies de canvi que ha estat reconegudes individualment i pel grup.

Vers una nova metàfora de l'aula

Intentant aportar una mica més de llum a aquest nou sentit de la classe, en funció d'aquest referent de la comunicació centrada en la persona, m'ha semblat oportú cercar i desenvolupar una nova metàfora, en aquest cas la de la comparació amb el taller d'un artista.

No es fa gaire difícil, des de la dimensió que està tractat aquest document, pensar que la classe és com el taller d'un artista. La major part del temps és un espai d'acció, de creació, de revisió i reflexió sobre el que s'està fent, com quan s'elabora una escultura, darrera les idees de l'artista que deixa que les seves mans moldegin allò que surt d'aquestes idees, connectades, inexorablement, a les seves emocions i experiències, solucionant els problemes que li sorgeixen, a vegades de tipus tècnic, a vegades de tipus conceptual, sovint de tipus estètic. És cert que aquella feina arribarà a ser una feina acabada que podrà ser exposada per la recreació de les persones que hi entrin en contacte, però el que viu més a fons l'escultor és el procés d'elaboració, perquè és en aquest procés on realment es posa en funcionament tota la seva capacitat creativa. I malgrat aquella escultura en concret haurà arribat al seu termini, possiblement en el cap i en el cor de l'escultor comenci a desfigurar-se tal i com és per esdevenir una nova idea, un nou matís o contrast, que sens dubte es concretarà en una nova obra.

És cert que a la classe volem aconseguir un seguit de resultats en diversos àmbits, però sabem que més que els resultats interessen les maneres com s'han desenvolupat els processos. I cert és, també, que cadascun d'aquests resultats no és mai ni absolut ni permanent. Per tant, les classes haurien de ser com aquests tallers dels artistes, en els que constantment estiguessin en dansa eines, esborralls, projectes, materials, idees i sentiments, que mica en mica aniran esdevenir formes i continguts, tant des del punt de vista material com des del món de les idees i els afectes.

Un cert ordre és necessari perquè l'excés de caos implica falta de consciència, però no l'hem d'exigir. La creativitat requereix activitat, activitat que esdevé expressió i consciència del més profund del nostre ser, igual que per poguer ser creatius, d'un forma global, cal que el nostre tò sigui en cada moment el més ajustat, es fa necessari que l'espai i el tò de l'aula estiguin en aquest equilibri tònic, estructures i dinàmiques organitzades però flexibles, materials i propostes clares però obertes, referents de les persones estables però amplies, i possiblement podríem trobar-hi molts altres matisos, només és qüestió de que cadascú hi pensi una mica.

La creació de l'artista és el desenllaç circumstancial de dos nivells de comunicació, aquell que estableix al llarg de tota la seva producció entre les seves idees, projectes i sensacions, amb la seva obra, i un altre, aquell que s'assoleix amb la participació dels altres en el moment, també circumstancial, de ser observada, sentida i tornada a imaginar. Però, sens dubte, al meu entendre, és el fet de la comunicació el que dona sentit a totes les accions realitzades.

A la classe això hauria de ser de la mateixa manera, però per aconseguir-ho ens hem de desprendre d'un tou de ferralla que ni tan sols serveix per ser reciclada, tot i que pot ser que una part d'ella sí ho sigui si hi aboquem enginy i il·lució. Hem d'aprendre a prescindir del que és superfluo, igual que fa l'artista per arrodonir el sentit que li vol

donar a la seva tasca, eliminant, o seleccionant aquells materials i detalls que l'apartin del seu objectiu, deixant-se guiar no sols per les seves idees sinó també per les seves impressions.

La garantia de que al desprendre'ns del que és superflu no ens quedarem despallats davant de la nostra feina radica en el fet d'establir un nivell de comunicació a l'aula que sigui el suficientment significatiu com perquè permeti aflorar la creativitat de cadascun dels seus membres, tant des del nostre paper d'educadors com des del paper dels nostres alumnes. Aquesta creativitat, autèntica perquè és l'expressió profunda, tant intel·lectual, com motriu, com afectiva, anirà obrint varietat de camins que, al recorre'ls, facilitaran quelcom tan complexe com el tractament i ajustament a les peculiaritats individuals de les persones. I reemplant el concepte de persona voldria afegir que perquè realment poguem veure als membres del grup classe com a tals cal que ens desprenguem també de les imatges que ens suggereixen el concepte de professor i d'alumne. Si continuem mirant als nens i nenes només com a alumnes difícilment podrem potenciar un nivell de comunicació altament significatiu.

En la relació educador, o educadora, i nens i nenes, existeix un vector de modelament i enriquiment recíprocs, o al menys així hauria de ser, igual que existeix entre l'escultor i la seva obra, i posteriorment respecte l'escultor i l'obra amb la resta de persones que participen de la seva exposició. Aquest modelament, ja sigui en els processos relacionals i socials, com en els més purament cognitius, té una potencialitat pedagògica immensa, però té un condicionament important, ha de fer-se en un clima de seguretat i respecte, que només es pot donar en una interacció de comunicació entre persones i no pas en un context de prepotència, de relacions de poder.

Finalment, voldria dir, en el marc d'aquesta metàfora, que hi ha diferències importantíssimes entre artista i tècnic, igual que n'hi ha entre educador i ensenyant. Em sembla que han anat quedant perfilades, només voldria arrodoni-ho afegint que el tècnic, i amb això no voldria menysprear cap tipus d'afició o tasca professional que es sustenti fonamentalment en la tècnica, ja que aquesta ha aportat molts beneficis a la humanitat, tot i que el seu ús indiscriminat està generant conflictes socials i ecològics tremendament greus i explosius, doncs bé, el tècnic aplica d'una forma sistemàtica aquells coneixements que ha adquirit en la seva formació i en la seva experiència.

La formació de l'artista troba les seves arrels, no exclusives però sí molt significatives, en la recerca de l'expressió d'allò que està més vinculat al seu món imaginari, resultat de la interacció entre la imatge que ha construït de la realitat i la pròpia realitat, i exponent de la seva pròpia història personal. Aplica també els coneixements tècnics que la formació li ha ofert, però en una dimensió de creació permanent que en una part important de tècnics possiblement no es dongui, potser perquè no existeix aquesta necessitat de recerca interior que vol dimensionar-se cap l'exterior. El tècnic pot esdevenir artista en la seva feina, l'artista incorpora la tècnica quan li resulta necessària.

L'educador centra el seu interès en la persona, inexorablement en el seu recorregut necessitarà de les estratègies tècniques per millorar la seva intervenció, però sempre com a eines pel desenvolupament dels seus objectius de potenciació del creixement personal. La figura de l'ensenyant, desafortunadament encara majoritària en l'escola

actual, és una figura a la que li manca la dimensió de la globalitat de la persona, és una figura en la que hi manca la consciència sobre la funció més profunda de l'educació. Esdevenir ensenyant a educador és un procés llarg, apassionant, i hauria de ser un dels objectius permanents de tots els plans de formació per a mestres.

Retorno a una de les idees inicials, la idea de l'ecologia de l'aula, ja que en ella s'hi mouen una gran quantitat de fils, actes, anticipacions, interaccions, i moltes altres coses, mantenint totes elles un equilibri, aquell equilibri tònic del que parlava, que permetrà que la creació hi tingui un lloc preponderant, la qual cosa vindrà garantitzada pel nivell de comunicació real, assolit gràcies a compartir plegats aquesta vivència de la persona que hi ha en cadascú de nosaltres, grans o petits, educadors o alumnes. Es tracta d'una metàfora incompleta, igual que pot ser la del taller de l'artista, però si més no, ambdues, igual que en sí el concepte de metàfora, permeten il·lustrar d'una forma més plàstica idees que, moltes vegades, d'altres maneres, no arriben a adquirir el seu sentit més ampli.

El nivell de la consciència

Però podem anar una mica més enllà de la mateixa aula, i enfrontar-nos a algunes de les polèmiques, o conflictes, que poden generar plantejaments com els que en aquest document es defensen. Sovint, els i les mestres que estem treballant en una línia que es sustenta en la comunicació entre les persones i en la que es potencia la creativitat en el sentit que abans comentava, ens trobem abocats a una disjuntiva complexa que gairebé sempre esdevé agobiant.

Es tracta d'aquesta pressió social que flota en l'ambient i que es sintetitza en la preocupació del què és el que passarà quan aquests nens i nenes, que han seguit un procés educatiu més obert, més constructivista, més arrelat a la diversitat i encoratjador amb el desenvolupament de les capacitats individuals, arribin a l'ensenyament secundari?. I més si tenim en compte les circumstàncies actuals segons les quals ja a partir dels 12 anys, és a dir, el que ara és 7è d'EGB, els hi pertocarà passar als centres de secundària.

Intentar eludir aquesta realitat, aquest pes que impedeix a molts mestres, reiteradament, fer processos de canvi més significatius, seria intentar evitar una realitat excessivament patent, i patètica, si se'm permet l'expressió.

D'alguna manera seria cometre el mateix error que pensar que per molt bons principis constructivistes que nosaltres volguem desenvolupar a l'aula, sovint hem de confrontar-los amb els interessos i les circumstàncies reals dels nens i nenes amb els que estem treballant, que fan que ens haguem d'allunyar d'una part important del currículum si realment volem respondre d'una forma coherent a les demandes d'aquells, encara que dir això pot ser un element de desestabilització de les programacions, fins i tot de les unitats de programació del tercer nivell de concreció del disseny curricular de la reforma.

I per moltes voltes que li donguem, topem una i altra vegada amb aquesta realitat dins de les nostres classes, el distanciament entre allò que ens sembla oportú d'ensenyar, de la manera, amb els continguts, en el temps i amb les estratègies que poden ser més coherents, i allò que realment interessa d'aprendre als nens en cada moment determinat. No és que l'escola no hagi de potenciar l'aprenentatge, no és que l'escola

hagi de funcionar sense cap tipus de criteri, a veure el que surt, no es tracta d'això i no em cansaré mai de dir-ho perquè fer-ho d'aquesta manera seria contradir una de les funcions importants d'aquesta institució, però el que també vull dir és que no pot ser que la seva activitat només hagi de girar entorn a aquest eix, oblidant tota la dimensió del creixement global de la persona del que abans parlava.

Bé, no podem, doncs, eludir tampoc aquesta pressió de la que parlo que impedeix la flexibilitat i adaptabilitat del professorat als diferents alumnats amb els que es van trobant. I les pors, en aquest sentit, estan associades al fet de que a la secundària es trobaran amb un sistema molt més jeràrquic, molt més pre-determinat, molt més arrelat a les tradicions de transmissió del coneixement i, evidentment, molt més deslligat d'un plantejament humanista, globalment centrat en la persona dels diferents nois i noies amb els que aquest sistema haurà d'interactuar. No vull obrir una polèmica entre sectors del món de l'educació, no es tracta de tirar pedres a la teulada de les altres institucions educatives pensant que unes són millors o pitjors que les altres. Però, sense voler entrar en la polèmica, no s'ha de ser gaire clarividenc per observar que els nanos que passen de l'EGB a la secundària sofreixen, en un tant per cent important, desestabilitzacions emocionals significatives, acompanyades d'un fracàs escolar considerable, i aquest fet, que es produeix any darrera any, salvant honroses excepcions, no ha portat a cap dinàmica de canvi amb perspectives de futur.

Quantes vegades hem sentit dir, o ho hem viscut de molt aprop, que tal o qual nen o nena, que se n'anava ensortint a l'EGB, desenvolupant una sèrie de capacitats personals amb un èxit considerable, dins d'un marc escolar de les característiques comentades, al llarg del primer trimestre o el primer curs de secundària s'han enfonsat i no ho han pogut superar. Davant d'aquest fet molts mestres es senten decebuts, desencantats, i això fa que la càrrega de responsabilitat que porten a sobre es vagi fent cada vegada més pesada fins al punt d'arribar a replantejar-se si s'ha de continuar en aquesta línia de tractament profund de la diversitat, d'ajust a les peculiaritats dels nanos, o si cal fer una mica de marxa enrera i tornar a pensar en els controvertits nivells i el desplegament d'uns continguts mínims per a cadascuna de les edats d'escolarització. I em sembla que no estic parlant de cap cosa estranya perquè aquesta és una realitat quotidiana a les nostres escoles públiques, i d'alguna manera s'ha de cercar un discurs coherent, encara que de ben segur no definitiu, per contrarrestar totes aquestes corrents de desànim que, malgrat la meua manera d'entendre-ho, sento en molts casos com a justificades.

No podria ser que a l'obertura de l'escola en front la diversitat, i a l'utilitzar la paraula diversitat penso que s'enten que em refereixo a totes aquelles característiques, necessitats, desitjos, diferències de capacitats, formes d'accedir a l'aprenentatge, i un llarg etcètera que configuren la idiosincrasia de cadascun dels i les alumnes de les nostres escoles, doncs bé, no podria ser que al desplegar tota una sèrie d'estratègies per assolir un nivell de comunicació i creació personals altament significatives, ens estiguéssim oblidant un aspecte molt important a tenir en compte, entre d'altres possibles, com pot ser tot el treball sobre la consciència?; no podria donar-se el cas de que haguem estat fent molt èmfasi en el creixement de la persona, en la seva expansió, en la seva llibertat d'expressar-se a partir de multiplicitat de canals, però l'haguem abandonat en l'atmosfera plaentera que genera qualsevol procés d'autorealització, sense donar-li eines que li permetin treballar i acceptar la frustració?

Sento, a partir de les meves idees i emocions, i veig, a partir de la meva experiència i de l'experiència d'altres, que és més que probable que tot això ens hagi i/o ens estigui passant. Dos elements, doncs, s'incorporen a la reflexió: el grau de consciència, arrelat al coneixement d'un mateix en totes les seves dimensions, i el nivell d'acceptació de la frustració, arrelat a la capacitat de prendre distància de les pròpies emocions per tal de poguer-se situar d'una forma flexible davant de les contrarietats que sovintegen en la vida quotidiana, en tots els seus àmbits.

Pel que fa al grau de consciència podríem dir que des d'alguna de les corrents cognitivistes, a casa nostra Monereo i d'altres, s'ha intentat fer un treball força significatiu al voltant de les estratègies d'aprenentatge, sobretot pel que pertoca al metaconeixement. Desafortunadament molts esforços d'adaptació d'aquests plantejaments s'han quedat en el nivell del treball de les tècniques d'estudi, que poca relació tenen amb el concepte, d'una potencialitat abrumadora, de la metacognició, és a dir, no tant de la reflexió sobre com aprendre sinó de la reflexió sobre el què pensem que és aprendre i sobre com aprenem. Aquest nivell de consciència cognitiva és la que esdevé a l'individu capaç d'establir, lentament, processos de generalització entre diferents tipus de continguts, estratègies, objectius i intencions.

Però se m'acud què, tot i que aquest grau de consciència cognitiva, o metacognitiva, potser, es generalitzés d'una forma considerable en la educació primària, això no garantiria una adaptació total al sistema de l'ensenyament secundari, que no he definit encara però que no s'allunya gaire, en general, d'un plantejament en el que es prima l'adquisició de continguts conceptuals, segons una programació establerta, i segons uns criteris d'avaluació selectiva. És cert que els alumnes dotats d'aquesta consciència tindrien moltes més possibilitats d'èxit perquè disposarien d'eines concretes i d'un grau de reflexió important que els permetria analitzar la nova realitat d'una forma més estructurada i àgil des del punt de vista intel·lectual. Però també és cert, justament perquè els nois i noies d'aquestes edats estan passant per una època de crisi emocional important, que el pas de l'ensenyament primari al secundari no ve només afectat per modificacions curriculars sinó per nous models d'interacció personal, que es tornen més neutres, distants i no els hi faciliten ni els continents ni els límits adequats per la seva seguretat afectiva.

Cal un grau de consciència més global, en el que mai s'haurien de dissociar les tasques en les estratègies d'aprenentatge i la metacognició, del treball sobre el coneixement d'un mateix, en el sentit de prendre consciència de què sóc com a persones, de saber-nos posicionar davant de les nostres emocions i conflictes tenint com a referents, com a suports, com a eixos, allò que te que veure d'alguna forma amb la nostra pròpia essència i que està fortament arrelat al nostre propi cos i a la nostra història personal. Traduit al nivell del discurs del que abans estava parlant, i encara que de moment sigui una inferència una mica sorprenent, es tractaria de treballar sobre el sentit de l'expressivitat de cadascun dels nostres alumnes, no deixar-los només en el nivell de desenvolupar aquesta expressió, de viure el plaer de poguer-se dir a través de produccions de tipus intel·lectual, artístic o motriu, sinó afavorir la reflexió, amb el pas del temps, perquè això és un procés lent i que necessita de diferents nivells de descentrament, que d'alguna manera són la mesura real del creixement de la persona, de forma que aquests alumnes tinguin un cert nivell de coneixement, de consciència, del tipus d'expressió que vehiculen i de quins són els

motors que les generen, i dic motors com podria dir raons, sensacions, vivències, experiències, o qualsevol acepció que ens pugui venir al cap.

I si em permeteu l'agossament, m'atreviria a dir que un dels camins, una de les estratègies que més potencien aquest nivell de consciència més global, que es complementen i sovint es poden potenciar conjuntament amb les estratègies de tipus cognitiu i metacognitiu, es aquella que es desenvolupa a partir del treball corporal. Caldria, donat que torna a sortir aquesta idea, fer esment a què entenc per treball corporal, però per ara m'haureu de permetre que no hi entri perquè caldria fer-ho d'una forma profunda i sistemàtica i no és la intenció d'aquest document, possiblement més endavant, en una altra ocasió, tingui l'oportunitat de parlar-ne. De totes maneres, per no crear un buit conceptual massa gran podria dir que l'enfoc en el que jo estic pensant, i treballant a la pràctica, està elaborat a partir d'alguns dels plantejaments de la Pràctica Psicomotriu d'en Bernard Aucouturier, de l'Eutonia de Gerda Alexander, i d'algunes altres tècniques de gimnàstica conscient i expressió corporal, amb els matïços de moltes persones que estan treballant d'una forma creativa en el camp de les tècniques corporals.

La vivència sobre el propi cos, en primera instància, i la relació amb els altres, no solament ens donen aquesta consciència de nosaltres mateixos, nodrint-nos d'aquells referents, d'aquells suports i eixos dels que abans parlava, ens donen també el coneixement, la comprensió i l'acceptació dels altres, en una dialèctica permanent de descoberta de les nostres peculiaritats, dels nostres desitjos, a través dels canals de comunicació entre el dins i el fora, que ens tornen més disponibles gràcies al desenvolupament de molts moments de frustració de les nostres projeccions, gràcies a la capacitat de prendre paulatinament la distància necessària entre allò que pugna en el nostre interior però que per poguer ser comunicat ha de contemplar i buscar una certa acomodació amb el que ens arriba de l'exterior.

Aquesta consciència més global no sols permetrà als que la desenvolupin un accés més agradable, profund i ric al món dels coneixements, fins i tot encara que una part d'aquest món estigui allunyat dels seus desitjos i interessos, perquè el grau de reflexió que en podran fer els hi permetrà descobrir noves possibilitats allà on aparentment, des d'una perspectiva instrumentalista i poc creativa, no sembla haver-n'hi, sinó que també els permetrà tenir la tranquil·litat suficient i les estratègies necessàries per adequar-se a les noves situacions emocionals i relacionals amb les que s'hauran d'enfrontar. I això que estic dient no preten sentar càtedra, en absolut, perquè encara cal donar-hi moltes més voltes i obtenir-ne moltes noves evidències, però conec situacions concretes en que aquest tipus de treball corporal està ajudant a nois i noies a millorar tots aquests processos. Són experiències molt limitades però que amb el temps s'aniran incrementant i ens aniran aportant noves dades.

Del que no hi pot haver cap mena de dubte és de què en el món de l'educació, tant a nivell de l'ensenyament primari, i en major grau en l'ensenyament secundari, calen nous punts de vista, noves perspectives que orienten un canvi significatiu per anar superant els grans entrebancs pels que en aquests moments s'està passant. S'estan intentant fer modificacions curriculars i psicopedagògiques importants, que en els seus discursos teòrics són força encertats, però la posta en pràctica està resultant excessivament complexa i decebedora. Potser és perquè malgrat alguns encerts,

positius i convenients, encara no s'ha tocat l'essència del problema, tal i com en aquest document s'intenta explicitar.

Certament les propostes que aquí es perfilen no tenen rès de simples sinó que més aviat són també complexes, però jo diria que són així perquè són completes, multidimensionals, formen un tipus de xarxa sistèmica, i perquè afecten d'una forma important a les actituds a desenvolupar i a la disponibilitat a manifestar davant dels intercanvis, de molt variada índole, en qualsevol acte educatiu. No estic definint, ni tan sols pensant, en uns o unes supermestres, supereducadores, és cert que caldrà trobar nous camins de formació, que caldrà establir compromisos personals i de grup, però la meva conclusió, així de sencilla, és que això serà possible, i extremadament més factible del que sembla, si són capaços i capaces de recuperar el concepte de persona que en aquest escrit, i en altres documents de molts autors i autores d'aquest i d'altres camps, s'intenta potenciar, no solament de recuperar-lo sinó de tenir la humilitat de posar-lo a la pràctica, posant en aquesta acció la confiança i la seguretat en nosaltres mateixos i en els demés de que podem canviar i avançar d'una forma prou significativa si partim de contextes de comunicació en els que el que es posi en joc no sigui tan sols un conjunt de coneixements enllaunats sinó l'essència del més profund del nostre ser.

Carles Parellada Enrich

Membre de l'Equip de Mestres de l'Escola Pública "Els Convents" de Martorell
Esparreguera, a 16 de Juliol de 1993